

"Szűz leán Szen' Margit imácssága"

Elindula szűz leán Szen' Margit,[142]
Hónya alatt viszi aranymedencéit,
Aranymedencéibe Krisztus Jézusnak harminchat csepp vérit,[143]
Bódugságos Szűz Máriának fátyolát,
Szen' Benedeknek szárnyát, szárnyékját,[144]
Szent Antalnak kötélit, hét sing olvasaját,
Megtalálkozik sátányokkal, sárkányokkal,
Kérdik a sátányok, sárkányok:
Mi dolog legyen, szűz leán Szen' Margit, hézád nem
közeledhetünk?
Felelén a Szen' Szűz:[145]
Hézám nem es közeledhettek, ha tiszta lelkek nem vattok,
Mert én hónyom alatt viszem aranymedencéimet,
Aranymedencémbe Krisztus Jézusnak harminchat csepp vérit,

A Bódugságos Szűz Máriának fátyolát,
Szen' Benedeknek szárnyát, szárnyékját,
Szent Antalnak kötélit, hét sing olvasóját.
Ki eszket az imáccságokat elmongya,
Este lefektyibe,
Regvel felköttyibe,
Mennyország kapuja kinyittatik,
Embernek lelke bevittetik, áment.

Mekényes (Baranya m.), 1970. jan. 19.

Simon Ferenc Józsefné Fazakas Ilona, 1894. Lészped (Moldva).

"...Édesanyámtól tanultam... (Fazakas Péterné Bilibok Véron, meghalt 1952-ben 82 éves korában) ...Szűz leán Szen' Margit imáccsága."

142. A járulékos szövegrészekből kikövetkeztetve Antiochiai Szent Margitról van szó, a középkor egyik különösen kedvelt szentjéről. A III. sz.-ban élt, és 270-ben mártírhalált halt. Tisztelete Franciaországból terjedt szét Európára. Neve latinul gyöngyöt jelent. Ezért is ábrázolták gyöngykoszorúval, amint az előtte heverő Sátánt kereszttel "lefeagyverzi". Mivel a gyöngynek a középkorban vérzéscsillapító erőt tulajdonítottak, Szent Margit a vérzésben szenvedő asszonyok védőszentje lett. Magyarországi tisztelete a XIII. sz.-tól mutatható ki. (Mindezeket Holl Béla kutatásaiból vettük át. Részleteiben lásd Ethn. 1971/3: 371-374. o., ahol a szerző a Rozália- és Rókus-imával is foglalkozik [213. és 214. sz. szövegünk].)

143. Grál-motívum, sőt Grál-alapmotívum az edénybe fölfogott krisztusi vér.

Ahhoz, hogy az anyagnak a gazdag Grál-jelképiség körébe tartozó motívumait megértsük, rövid összefoglalását adjuk a kérdésnek. Így a népköltészen keresztül érkező távoli üzenetet is könnyebben fogjuk föl.

A Grál-hagyományokat szülő kelta mondakörben a Grál bőségszaru-kupa-kosár-tál mágikus-mitikus eszköz. A benne levő táplálékot magától hozza létre, tartalma soha nem fogy ki. (E tulajdonságát átveszi később a keresztény értelmezés is.)

Maga a 'Grál' szó széles, lapos, tányér alakú edényt jelent. Az ófranciában: greal, a provençalban: grazal, a katalánban: greçal. Számunkra a középkori latin "gradalis" megfelelője fontos, mert e szóképet tükröztetik szövegeink, hol majdnem tisztán, hol már torzultan. A középkori Grál-irodalomban a Grál jáspisból, smaragdból levő csodaerejű edény, melyet Krisztus föltámadásakor angyalok lebegtettek ég és föld között. Ezután a Pireneusok egyik meredek sziklavarába vitték, ahol egy lovagokból álló testület őrizte. A magyarországi Grál terjedése, illetve megléte szempontjából ez az ún. normann mondakör szerinti feldolgozás azért érdekes, mert ennek továbbélésében a Grált őrző vár építője és a Grál-lovagok első királya egy Anjou-házbeli király fia, Titurel volt. A breton mondakörhöz kapcsolódó változatok szerint a

Szent Grál az a tál, amelyből Krisztus az utolsó vacsorán evett, és amelybe aztán Arimathiai József Krisztus vérének fölfogta. Egyik változat szerint a halott Krisztus fölfakadó vérének, a másik szerint a Longinus dárdája okozta oldalsebbszélből kifolyót. Az eredetileg agyagedény Krisztus szavára smaragddá vált. Ezt vitték József és rokonai-társai a brit tenger egyik szigetére. E megfogalmazás alapja Nikodemus V. sz.-beli apokrif evangéliuma.

Keresztény jelképként a Grál liturgikus edény, szent ereklye, az eucharisztia jegye. A középkori fény-Krisztus-egyház-szimbólumkör legelvonatibb képe. Idézi a szentáldozás utolsó vacsora-beli előképét, az átlényegülés misztériumát, de a krisztusi véráldozatot is. Együttesen a megváltást s ezzel az üdvözülést, örök életet.

A Szent Grált a másik krisztusi ereklyével, Longinus dárdájával együtt a Grál-lovagok őrzik. Helyét sem keresni, sem megtalálni nem lehet emberi képességekkel, csak Isten vezérlésével. A Grál szolgálata egyfajta papság: a Grál-lovagok testvéri közösségben, világi örömeiről lemondva élnek, bizonyos hagyományok a templáriusok rendjével hozzák kapcsolatba őket - csak a Grál-herceg lehet nő. Az első Grál-feldolgozás Chrétien de Troyes nevéhez fűződik. (1170-1190 között.) Az ő *Li Contes del Graalja* még az Arthur-mondakör kelta-breton szellemében mozog. Chr. de Troyes ugyanis úgy járt el, mint egy a néphagyományban, szóbeliségben élő témacsoportot irodalmi szintre emelő - író-szerkesztő. A breton lovagi mondakör különböző elemeit, hőseit, kalandjait egységes történet keretébe fogta össze - főhőse Perceval -, s ezt töltötte fel némi keresztény tartalommal. Szimbolikája még nem egyértelműen keresztény, mert folklorisztikus jellegű nyersanyagának ősi kelta mágikus képzetei, mitikus elemei, mondai hatásai átütnek Arthur király lovagjai mégoly vastag páncélzatán is. Arthur kerekasztalának lovagjai lesznek a Grál-történetek hősei a későbbi megfogalmazásokban is. Rendszerint a keresztény lovagi eszmény csúcsát jelző Grál-lovagi mivolt elérése s ezzel kapcsolatban a Grál keresése során adódó kalandok adják a cselekmény sorozatát.

Chr. de Troyes nyomában a XII-XIII-XIV. sz. mélyen vallásos szellemiségének megfelelően föllendül a Grál-epika. A legkülönbözőbb nyelveken hangzanak fel a különös nevű lovagok kalandjai, kik a Grál ígézetébe kerültek, és annak nyomába eredtek. A feldolgozások sorából megemlíthetjük Robert de Boron Arimathiai József című verses eposzát, mely a Grál előtörténetét fogja össze. A verses eposzt újabban jelölik ez elnevezéssel, valójában *L' Estoire dou Graal* címmel szerepel az irodalomtörténetben. Nevezetes feldolgozás még Wolfram von Eschenbach *Parzivalja*, mely a hasonló nevű wagneri zenedráma alapja lett. Elsősorban e két mű szolgálta a Grál-téma teljes kereszténnyé válását, és ezzel misztikus síkú jelképiségének kibontakozását.

A sok eredetvonalú, sokágú, sokféle szerkesztésű és értelmezésű Grál-tematika magyarázatára és motívumai elemzésére most nincs módunk. Csak jelezzük, hogy a legjellemzőbb Grál-motívumok közül több található szövegeinkben, hol tiszta jelképi értékben, hol már elködsülten. (Víz-tenger parti vár, monostor, csodálatos hegyi templom-kápolna, keleten feltűnő templom, asztal-oltár 12 székkal-személlyel, égő gyertyák, lándzsa-kard, a Grál-edényt vivő lány s főleg Krisztus lehulló vére, melyet a legkülönbözőbb edényekben fognak föl az angyalok, s visznek misztikus nevű helyekre...) A népköltészet tanúságtévő erejét a magyar Grál-regény/eposz egykori jelenlétére vonatkozóan imádságsszövegeink egyértelmű vagy sokszor már elhomályosult Grál-motívumai bizonyítják. A könyvem kaposvári vitáján jelen levő Zolnay László a Grál-kérdést fontos adattal egészítette ki. Megemlítette, hogy a

Grál-vérmotívum népi továbbéléséhez hozzájárulhatott a Szent Vér XV. századbeli erős kultusza. Pl. Brugge legszebb emléke a Chapelle du Saint Sang. Magyarországon Bátán és Garamszentbenedeken volt ilyenemű ereklyetisztelet. (A Grál-problematika alapos összefoglalását adja Bozóky Edina általunk is felhasznált kitűnő tanulmánya, a A Grál-legenda eredete. Világosság 1972/11: 663-669. o.)

Hasonlóan figyelemre méltó kutatásai vannak Bálint Sándornak, ki többek között Arimathiai József hazai kultuszával kapcsolatban írja, hogy e szentnek a pálosoknál volt kiemelkedő tisztelete. Őket viszont Nagy Lajoshoz fűzték szoros szálak. (Pl. Nagy Lajos szerezte meg Velencétől a budaszentlőrinci pálos kolostor számára Remete Szent Pál holttestét 1381-ben.) Nagy Lajos tudatában minden bizonnyal élt a Grál-legendakörhöz való családi kötődés. Mindezen történeti mozzanat valószínűségét Bálint Sándor egy erdélyi különös szövegű József-napi köszöntővel véli igazolni, melyet Grál-ihletésűnek tart, jóllehet közvetlen utalás nincs az Arimathiaira. A szöveg első része deákos stílusú, a második nyugodtan lehetne archaikus imádság jellemző motívuma:

...Betekintvén a mennyország kapujában:
Kívül aranyos, belől irgalmas.
Közepében áll az Úrjézus Krisztus,
Szent kendő a nyakában,
Szent pohár a kezében.
Aki ebből a szent pohárból iszik,
Soha meg nem szomjúhozik.
Aki pedig ehhez a szent kendőhöz törülközik,
Az soha el nem kárhozik.

(Bálint Sándor: Arimathiai József. Új Ember XXXI/11. 1975. III. 16., 1. o.)

Mindezek után - azt hiszem - aligha lesz nehéz imádságszövegeink számtalan Grál-jelképét/-motívumát azonosítani, s közben azon töprengeni, hogy a néphagyomány bizonyossága szerint kézzelfogható irodalmi valóság hogyan tűnhetett el az írásbeliségben feltalálható nyom nélkül, kolostori irodalmunk egyetlen utalása nélkül. A megkövesedett stiláris formák alapján - úgy gondoljuk - talán verses feldolgozásban élhetett nálunk a Grál-legenda vagy annak előtörténete, valamelyik epizódja, talán éppen a Szent Vér kultuszának költői kísértő szövege-énekeként.

A Grál-kérdés terítékre kerülésénél nagy szerepe volt Mezey Lászlónak, aki a Grál-motívumok elemzésénél is segítséget nyújtott. Idézett korreferátumában (Ethn. 1971/3: 367-370. o., i. h.: 369-370. o.) a leglényegesebb motívumhármáról ezt írja - miközben bevezetésképpen a középkori egyházi fényszimbolikáról szól - "szövegeinkben az arany színébe öltöztetve jelenik meg s az arany ragyogása három dolgot von be: arany a kápolna, oltár és tál..." A lehetőségek elemzése után pedig így fejezi be: "...a Grálban csodatevő erő lakik, fényt támaszt, elűzi a sötétséget. És talán ez volt az a gondolat, ami a Grál-regény bizonyos (és nem lényegtelen) elemeinek átvételét a nép használatába lehetővé tette, s a Grál-szimbolika fővonásait népszerűsítette."

(Munkánk során állandóan hivatkozunk Bálint Sándor kutatási eredményeire is, melyeket Karácsony, húsvét, pünkösöd című művében tette közzé.)

144. Pais Dezső: Ethn. 1971/3: 366. o.

145. Pais Dezső: Uo.

Erdélyi Zsuzsanna
Hegyet hágék, lőtőt lépék
Archaikus népi imádságok

<http://mek.niif.hu/05200/05255/html/index.htm#n142>